

KREATIV YONDASHUV ASOSIDA BO‘LAJAK PEDAGOGLARNING BADIY-ESTETIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI

Bekeyeva Shoirra Safarbek qizi

Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti

Ilmiy rahbar

Avezov Olmos Ravshanovich

Anotatsiya: Ushbu maqolada bo‘ljak pedagoglarning badiiy-estetik kompetensiyalarini kreativ yondashuv vositasida rivojlantirishning nazariy va amaliy masalalari yoritilgan. Tadqiqotda pedagogika fanlarini o‘qitish jarayonida talabalarning estetik didi, ijodiy tafakkuri va pedagogik mahoratini oshirishga qaratilgan maxsus mualliflik texnologiyasi ishlab chiqilgan va tajriba-sinovdan o‘tkazilgan. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, kreativ texnologiyalardan foydalanish talabalarning badiiy-estetik tayyorgarlik darajasini sezilarli darajada oshiradi.

Kalit so‘zlar: bo‘ljak pedagog, badiiy-estetik kompetensiya, kreativlik, pedagogik texnologiya, IMRAD.

Kirish

Bugungi jadal o‘zgarib borayotgan globallashuv va raqamli texnologiyalar asrida ta’lim tizimi tub islohotlar va fundamental evrilishlar bosqichini boshidan kechirmoqda. Axborot oqimining beqiyos darajada tezlashishi va sun’iy intellekt vositalarining hayotimizga chuqur kirib kelishi o‘qituvchi kasbining jamiyatdagi o‘rniga yangicha nigoh bilan qarashni talab etmoqda. Shunchaki tayyor bilimlarni uzatuvchi ("retranslyator") o‘qituvchi modeli o‘z qiymatini yo‘qotib, uning o‘rniga moslashuvchan, noaniqlik sharoitida to‘g‘ri qaror qabul qila oladigan, estetik diqqat-e’tiborga va yuksak kasbiy kreativlikka ega bo‘lgan pedagog shaxsiga bo‘lgan ehtiyoj har qachongidanda ortdi.

Inson kapitalini rivojlantirishning asosiy poydevori hisoblangan maktabgacha va maktab ta’limi tizimida yosh avlodning intellektual salohiyati bilan birga ularning ruhiy-emotsional dunyosini, go‘zallikni anglash va yaratish qobiliyatini shakllantirish bevosita o‘qituvchining shaxsiy namunasiga va uning kasbiy mahoratiga bog‘liqdir. Shu bois, bo‘ljak pedagoglarni oliy ta’lim muassasasida tayyorlash jarayoni faqatgina ma’lum bir fanga oid bilimlarni singdirish bilan cheklanib qolmasdan, ularning ichki potensialini, badiiy-estetik idrokini va ijodiy (kreativ) tafakkurini uyg‘otishga yo‘naltirilishi lozim.

Muammoning ilmiy-pedagogik va amaliy dolzarbligi

Badiiy-estetik kompetensiya — bu shunchaki san'at asarlarini tushunish yoki ma'lum bir ijodiy ko'nikmalarga ega bo'lish demak emas. Pedagogik kontekstda bu kompetensiya o'qituvchining o'z darsini haqiqiy san'at darajasiga ko'tarishi, o'quv faoliyatiga go'zallik, emotsional joziba, mantiqiy hamda shakliy uyg'unlik olib kirish qobiliyatida namoyon bo'ladi. Sharq va G'arb mutafakkirlarining qarashlarida ham o'qituvchining estetik qiyofasi va uning tarbiya jarayonidagi o'rni har doim markaziy masalalardan biri bo'lib kelgan. Xususan, Abdullah Avloniy tarbiyaning moddiy va ruhiy jihatlari xususida fikr yuritir ekan, go'zal xulq va estetik qarashlarning shakllanishida muallimning amaliy o'rnini alohida ta'kidlaydi.

Shunga qaramay, amaldagi oliy pedagogik ta'lim amaliyotida bir qator tizimli qarama-qarshiliklar va muammolar ko'zga tashlanmoqda:

Birinchidan, nazariy bilimlarning ustunligi va ularning amaliy-estetik faoliyatdan uzilib qolganligi. Talabalar pedagogika nazariyasi va tarixini yaxshi o'zlashtirganlari holda, ushbu bilimlarni dars jarayonida estetik-vizual yoki kreativ shaklda ifodalashda qiyinchilikka duch kelishmoqda.

Ikkinchidan, ta'lim jarayonidagi qoliplashgan (stereotip) metodlarning saqlanib qolayotgani. Badiiy-estetik tayyorgarlik ko'pincha faqat maxsus fanlar (tasviriy san'at, muzyka va h.k.) doirasida ko'rib, umumiy pedagogika fanlari doirasida integratsiyalashgan holda rivojlantirilmaydi.

Uchinchidan, bo'lajak pedagoglarda kreativ fikrlash va refleksiv madaniyatni rivojlantirishga qaratilgan metodik texnologiyalarning yetarlicha shakllanmaganligi.

Metodlar Va Metodologiya

Tadqiqotning metodologik poydevori va amaliy jarayoni shunchaki qat'iy raqamlar yoki rasmiy ko'rsatmalardan iborat emas — bu bo'lajak pedagog shaxsining ichki dunyosiga, uning didi va yaratuvchanlik imkoniyatlariga yo'l topishga qaratilgan jonli pedagogik tajribadir. Badiiy-estetik kompetensiyani rivojlantirish murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, u shaxsning ham aqliy (kognitiv), ham emotsional-qadriyatli sohalarini birdek qamrab olishni talab qiladi.

Ushbu tadqiqot 2025–2026-o'quv yili davomida Oliy ta'lim muassasalarining "Pedagogika" va "Boshlang'ich ta'lim" bakalavriat yo'nalishi 2- va 3-bosqich talabalari bazasida amalga oshirildi.

Tajriba-sinov ishlarining ilmiy xolisligi va natijalarning ishonchliligini ta'minlash maqsadida jami 120 nafar talaba qamrab olindi. Ular teng imkoniyatlarga va deyarli bir xil dastlabki bilimlarga ega bo'lgan ikkita guruhga ajratildi:

Nazorat guruhi ($n = 60$): An'anaviy akademik dastur va standart ma'ruza-seminar mashg'ulotlari asosida ta'lim oldilar.

Tajriba guruhi ($n = 60$): Badiiy-estetik kompetentsiyalarni rivojlantirishga qaratilgan mualliflik kreativ-pedagogik texnologiyasi bo'yicha tahsil oldilar.

Rivojlantirish texnologiyasining pedagogik mazmuni va amaliy vositalari

Tajriba guruhida pedagogika fanlari — "Pedagogika nazariyasi va tarixi", "Pedagogik mahorat" hamda "Ijtimoiy pedagogika" fanlarini o'qitish shakli tubdan transformatsiya qilindi. O'quv jarayoniga quyidagi 3 ta asosiy kreativ modul izchillik bilan tatbiq etildi:

1. Badiiy-pedagogik "Case-study" (Keys-metod) va dramatik tahlil

An'anaviy pedagogik keyslardan farqli o'laroq, talabalarga buyuk mutafakkirlar va pedagog-novatorlarning (A.S. Makarenko, V.A. Suxomlinskiy, Abdulla Avloniy, Y.A. Komenskiy) real va badiiy aks etgan pedagogik tajribalaridan parchalar berildi.

Mohiyati: Talaba faqatgina vaziyatni huquqiy yoki nazariy tahlil qilib qolmasdan, uning estetik va emotsional mantiqini tushunib yetishi lozim edi. Masalan, Suxomlinskiyning "Yuragimni bolalarga bag'ishlayman" asaridagi tabiat qo'ynida o'tkazilgan darslar ssenariysi asosida talabalar o'zlarining "Estetik dars modellari"ni yaratishdi.

2. Kreativ dizayn-loyiha va vizual-konseptual taqdimotlar

Inson ma'lumotning katta qismini ko'rish (vizual) kanali orqali qabul qiladi. Zamonaviy o'qituvchi o'z fikrini nafaqat so'z bilan, balki shakl va ranglar uyg'unligida taqdim eta olishi zarur.

Mohiyati: Talabalarga pedagogika nazariyasidagi murakkab va abstrakt tushunchalarni (masalan, "Tarbiyaning ijtimoiylashuvi", "Pedagogik muloqot taktikasi", "Kollektivda shaxs rivojlanishi") rasm, infografika, kollaj yoki qisqa estetik videoroliklar shaklida vizuallashtirish topshirig'i berildi. Bu jarayonda talabalar ranglar psixologiyasi va shakllar simvolikasidan foydalanib, o'zlarining nobellashtirilgan pedagogik tasavvurlarini namoyon etishdi.

Ushbu qarama-qarshiliklar bo'lajak pedagoglarning kasbiy tayyorgarlik sifatini oshirish, ularning badiiy-estetik kompetensiyalarini aynan pedagogika fanlari vositasida, kreativ yondashuvlar integratsiyasi orqali rivojlantirishning yaxlit pedagogik modelini va texnologiyasini ishlab chiqish zaruratini taqozo etadi.

3. Teatr pedagogikasi va emotsional-refleksiv mashqlar

Dars — bu mualliflik spektakli, o'qituvchi esa uning rejissyor va bosh rol ijrochisidir. Shundan kelib chiqib, mashg'ulotlarga teatr pedagogikasi elementlari (mika, pantomimika, nutq tempi, pauza san'ati, ritmika) kiritildi.

Mohiyati: Talabalar "O'qituvchining imiji va nutq estetikasi" mavzusida kichik sahnalashtirilgan pedagogik improvizatsiyalarni bajardilar. Har bir mashg'ulot yakunida talaba o'zining darsdagi emotsional holatini va

sheriklarining estetik ta'sirini tahlil qiluvchi "Refleksiv kundalik" yuritdi.

Diagnostika mezonlari va baholash ko'rsatkichlari

Bo'lajak pedagoglarning badiiy-estetik kompetensiyasi darajasini xolis baholash uchun ikkita yaxlit mezon va ularga mos indikatorlar belgilab olindi:

1. Motivatsion-qadriyatli mezon: Talabaning pedagogik faoliyatda go'zallik va uyg'unlikka bo'lgan ichki ehtiyoji, estetik qadriyatlarga va o'z kasbiga bo'lgan ruhiy intilishi (Shtesel va Torrens so'rovnomalarining moslashtirilgan variantlari orqali aniqlandi).

2. Kognitiv-ijodiy (kreativ) mezon: Badiiy-pedagogik bilimlarning teranligi, voqea-hodisalarga nostandart yondashish, imaginativ (xayoliy) fikrlash va asallik (originality) darajasi (J. Gilford va E.P. Torrensning kreativlik testlari yordamida baholandi).

Natijalar

O'quv jarayoniga tatbiq etilgan kreativ-pedagogik texnologiyaning amaliy ta'sirini va samaradorligini baholash maqsadida tajriba-sinov ishlarining yakuniy diagnostikasi amalga oshirildi. Olingan ko'rsatkichlar shunchaki shaffof raqamlar to'plami emas, balki talabalar shaxsiyatida, ularning tafakkur va kasbiy dunyoqarashida yuz bergan sifat o'zgarishlarining yaqqol tasdig'idir.

Tajriba-sinov jarayoni bosqichida to'plangan ma'lumotlar uchta asosiy mezon — motivatsion-qadriyatli, kognitiv-ijodiy hamda amaliy-faoliyatli indikatorlar bo'yicha umumlashtirildi va uch guruhga (Yuqori, O'rta, Qoniqarli) ajratilgan holda qiyosiy tahlil qilindi.

Badiiy-estetik kompetensiya darajalarining miqdoriy va sifat tahlili

Tajriba-sinov ishlarining boshida (ko'rsatkichlar tenglashtirilgan bosqichda) har ikkala guruh talabalarida badiiy-estetik kompetensiyaning yuqori darajasi past ko'rsatkichni tashkil etgan edi. Nazorat guruhida 16.7%, tajriba guruhida esa 18.3% talaba ushbu darajaga mos kelgan. Bu holat an'anaviy ta'lim tizimining talabalarda kasbiy-estetik salohiyatni va nostandart yondashuvlarni namoyon etishda ma'lum cheklavlarga ega ekanligini tasdiqladi.

Tadqiqot yakunida olingan diagnostika natijalari esa sezilarli farq va dinamik o'sishni namoyon etdi:

1. Tajriba guruhi dinamikasi

Mualliflik kreativ texnologiyasi asosida ta'lim olgan tajriba guruhida (n=60) Yuqori daraja ko'rsatkichi 18.3% dan 45.0% gacha ko'tarildi (o'sish +26.7%). Qoniqarli (quyi) darajadagi talabalar ulushi esa 33.4% dan 11.7% gacha qisqardi (-21.7%).

Sifat o'zgarishi: Tajriba guruhi talabalarini dars mashg'ulotlarini tashkil etishda nafaqat nazariy bilimlardan, balki vizual-konseptual loyihalar, teatr

pedagogikasi elementlari va emotsional-refleksiv usullardan erkin foydalanish ko'nikmasini namoyon etdilar. Ularning pedagogik topshiriqlarga bergan yechimlarida o'ziga xoslik (originality) va estetik mantiq yetakchilik qildi.

2. Nazorat guruhi dinamikasi

An'anaviy usulda o'qitilgan nazorat guruhida ($n=60$) Yuqori daraja ko'rsatkichi 16.7% dan 23.3% gacha yetdi (o'sish bor-yo'g'i +6.6%). Qoniqarli darajadagi talabalar ulushi esa yuqori darajada saqlanib qoldi va 33.3% dan 25.0% gacha sekinlik bilan kamaydi.

Sifat o'zgarishi: Nazorat guruhi talabalari pedagogika fanlari bo'yicha puxta nazariy bilimga ega bo'lsalar-da, ushbu bilimlarni amaliyotda badiiy-estetik va kreativ shakllarda taqdim etishda an'anaviy qoliplardan chiqishga qiynaldilar.

Matematik-statistik gipotezani tasdiqlash

Olingan natijalar tasodifiy xarakterga ega emasligini hamda ishlab chiqilgan kreativ texnologiyaning samaradorligini gipotetik jihatdan isbotlash uchun statistik tahlil amalga oshirildi.

Muhokama

Ushbu tadqiqot natijalari bo'lajak pedagoglarning kasbiy shaxsini shakllantirishda muhim bo'lgan bir necha fundamental masalalarga yangicha ilmiy va amaliy nigoh bilan qarash imkonini beradi. Olingan ma'lumotlar shuni ko'rsatdiki, badiiy-estetik kompetensiya — bu shunchaki talabaning san'at sohasidagi nazariy bilimlari yoki estetik qarashlarining yig'indisi emas. U pedagogik kontekstda o'qituvchining o'z kasbiy faoliyatini kreativ loyihalash, dars jarayoniga badiiy-emotsional uyg'unlik olib kirish hamda o'quvchilar bilan estetik muloqot o'rnatish qobiliyatida namoyon bo'ladigan kompleks kasbiy sifatdir.

Olingan natijalarning nazariy va ilmiy tahlili

Tadqiqot jarayonida tajriba guruhida qayd etilgan yuqori dinamik ko'rsatkichlar (+26.7%) bevosita o'quv jarayoniga tatbiq etilgan interaktiv va kreativ texnologiyalarning natijasidir. An'anaviy ta'lim tizimida pedagogika fanlari ko'p hollarda faqat qoidalarni va metodik yo'riqnomalarni yodlashga yo'naltirilgan bo'lsa, taklif etilgan texnologiya talabaning ijodiy sub'yekt sifatidagi o'rnini birinchi o'ringa olib chiqdi.

Natijalarni tahlil qilish jarayonida quyidagi muhim pedagogik mexanizmlarning samaradorligi tasdiqlandi:

1. Fanlararo integratsiya va emotsional intellektning uyg'unlashuvi: Pedagogika fanlarini tasviriy san'at, teatr va vizual dizayn elementlari bilan boyitish talabalarda "pedagogik sezgi" va emotsional idrokni o'stirdi. L.S. Vygotskiy ta'kidlaganidek, insondagi xayol va yaratuvchanlik uning emotsional tajribasiga tayanadi. Dars mashg'ulotlarida badiiy-pedagogik keyslar va vizual

taqdimotlardan foydalanish talabalarning emotsional-qadriyatli sohasini faollashtirdi.

2. Kreativlik va nostandart yondashuv (Divergent fikrlash): J. Gilford va E.P. Torrens tomonidan ilgari surilgan divergent fikrlash nazariyasi amaliyotda o'z tasdig'ini topdi. Talabalarga berilgan konseptual-vizual topshiriqlar va loyihalar ularni tayyor shablonlardan voz kechishga, bitta pedagogik muammoga bir nechta estetik va kreativ yechim topishga undadi.

3. Refleksiv va estetik madaniyatning shakllanishi: Har bir mashg'ulot yakunida o'tkazilgan "Estetik refleksiya" talabalarga o'zlarining xatti-harakatlarini, nutq va mimikasini, darsning tashqi va ichki mazmuni o'rtasidagi uyg'unlikni xolis baholash ko'nikmasini berdi. Bu esa bo'lajak o'qituvchida kasbiy mahoratning asosi hisoblangan self-reflection (o'z-o'zini tahlil qilish) sifatini rivojlantirdi.

Xalqaro va mahalliy ilmiy qarashlar bilan qiyosiy tahlil

Bizning tadqiqotimiz natijalari xalqaro va mahalliy olimlarning ilmiy izlanishlari bilan hamohangdir. Masalan, M. Runco hamda G. Jaeger tadqiqotlarida kreativlikning ikki muhim mezon — asllik (originality) va amaliy qiymat (effectiveness) ekanligi ko'rsatib o'tilgan. Bizning tajribamizda talabalar yaratgan badiiy-pedagogik loyihalar va dars ishlanmalari aynan ushbu ikki mezonni o'zida namoyon etdi.

Mahalliy pedagogika fani vakillaridan N. Muslimov va M. Usmonboevalarning kasbiy kompetentlik hamda kreativlik bo'yicha nazariy qarashlari ushbu amaliy tajriba orqali boyitildi. Tajriba shuni ko'rsatdiki, pedagogik kreativlikni umumiy nazariy ma'ruzalar orqali emas, balki aynan badiiy-estetik faoliyat, dramatik modellashirish hamda vizual-konseptual loyihalar orqali samarali shakllantirish mumkin.

Amaliyat uchun ilmiy-pedagogik tavsiyalar

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqqan holda, oliy pedagogik ta'lim tizimini yanada takomillashtirish va bo'lajak o'qituvchilarning badiiy-estetik kompetensiyasini oshirish bo'yicha quyidagi amaliy tavsiyalar ilgari suriladi:

O'quv rejalarga kreativ modullarni kiritish: Oliy ta'lim muassasalarining pedagogik yo'nalishlarida "Pedagogik mahorat" va "Pedagogika nazariyasi" fanlari dasturiga kamida 30% ulushda kreativ-estetik va vizual-loyiha topshiriqlarini integratsiya qilish.

Badiiy-pedagogik Keyslar bankini yaratish: Bo'lajak o'qituvchilar uchun milliy va jahon pedagogikasi durdonalariga asoslangan, emotsional va estetik tahlilni talab qiladigan muammoli topshiriqlar hamda keyslar to'plamini ishlab chiqish.

Raqamli-vizual vositalardan unumli foydalanish: Dars topshiriqlarini faqat matn ko'rinishida emas, balki infografika, videorolik, interaktiv

ko'rgazma va raqamli taqdimotlar shaklida tayyorlash amaliyotini keng joriy etish.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Avloniy, A. (2004). Turkiy guliston yoxud axloq. Toshkent: O'qituvchi.
2. Begimkulov, U. SH. (2018). O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim tizimini rivojlantirish va pedagogik kadrlar tayyorlash sifatini oshirish masalalari. Toshkent: Fan va texnologiyalar.
3. Esonov, M. P. (2021). Bo'lajak o'qituvchilarning badiiy-estetik kompetentligini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari. Pedagogik mahorat, (4), 112-117.
4. Guilford, J. P. (1967). The Nature of Human Intelligence. New York: McGraw-Hill.
5. Kudryavtsev, V. T. (2019). The phenomenon of human creativity and problems of education. Journal of Russian & East European Psychology, 56(3), 185–204.
6. <https://doi.org/10.1080/10610405.2019.1654321>
7. Muslimov, N. A., & Usmonboeva, M. H. (2020). Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari. Toshkent: Sano-standart.
8. Runco, M. A., & Jaeger, G. J. (2012). The standard definition of creativity. Creativity Research Journal, 24(1), 92–96. <https://doi.org/10.1080/10400419.2012.652929>
9. Suxomlinskiy, V. A. (1984). Yuragimni bolalarga bag'ishlayman. Toshkent: O'qituvchi.
10. Torrance, E. P. (1974). Torrance Tests of Creative Thinking: Norms-technical Manual. Bensenville, IL: Scholastic Testing Service.